

Zweden naar beneden?

Bernard Tuytens

Medewerker bij de Europese Sociaaldemocratische Partij

De inmiddels onder het stof der tijd vergelede *Le Défi Americain* van J.J. Servan Schreiber bracht twee ideeën aan. Ten eerste - dat was de bedoeling - dat de Verenigde Staten niet uitsluitend een bondgenoot, maar ook een geduchte concurrent waren. Ten tweede - dat is wat tussen de plooiën gevallen - dat er zoiets bestond als een 'Zweeds model'. Meteen was een begrip geboren.

Succesverhaal

Het Zweedse model, dat was een tot staat uitgegroeide sociaal-democratie: zowel een ingesteldheid, een aanpak als een financierings- en uitkeringssysteem. Werk voor alleman, iedereen zijn natje en zijn droogje, op basis van het inzicht (of noem het geloof) dat de mens verbeterbaar is, beter wordt van inspanningen voor de gemeenschap. De Zweedse welvaartsstaat werd het kroonjuweel van de sociaal-democratie benoorden Lille, Luxemburg en Milaan. Daaronder woonden toen de socialisten. Die wilden gezegd veel méér. Toen ook zij aan regeren toe waren, poogden ze het Scandinavische model tot op zekere hoogte toe te passen. Ze bereikten nooit de '55% BBP'-de omvang van het Zweedse fiscaal beslag in 1987. De begripsverwarring tussen gelijkgezinden hield op. Enkel in het Europese brugland, België, steekt het misverstand tussen socialisme en sociaal-democratie nog eens de kop op.

De politieke opties achter het Zweedse economische en sociale model zijn ten onzent weinig bekend. Ze waren opgebouwd rond drie wezenlijke, maar niet zo onschuldige uitgangspunten. Het eerste uitgangspunt luidt: gelijk loon voor gelijk werk. De noodzakelijke solidariteit tussen de sectoren houdt in dat loonsverhogingen enkel kunnen wanneer de gemiddelde pro-

duktiviteit toeneemt; de zwakkere bedrijven die dat niet aankunnen moeten volautomatisch inkrimpen. De tweede regel is dat wie een inkomen wenst, werk moet kunnen vinden. Dat betekent zoveel als: financiële hulp die niet met enige activiteit verbonden is, moet slechts in allerlaatste instantie verleend worden. De derde premisse is dat het economische beleid structurele verandering niet moet remmen door tewerkstelling in kwijnende sectoren te verdedigen.

Die drievoudige inspiratie was de rode loper voor een succesverhaal. Terwijl in de landen van wat toen nog de EEG was de werkloosheid na 1978 schoksgewijs toenam, bleef Zweden resistent. Ook in de jaren '80 bleef de volledige tewerkstelling er intact. Een greep uit de vele cijfers: tussen '65 en '85 groeide de werkloosheid in de EEG van 2 tot 10,8%; in Zweden werd tussen '65 en '90 officieel nooit meer dan 3,5% opgetekend. Het relatieve aandeel van de langdurige werkloosheid in die cijfers was in 1990 slechts goed voor 5% in Zweden, tegen 35 tot 70% in de EG.

Bergaf

De jaren '90 zorgden voor een bittere wending. Het werkloosheidscijfer schoot brutaal de hoogte in. Het meest recente cijfer is 13%. Het geroemde overschot op de overheidsrekening (nog 4,2% van het BBP in 1990) sloeg om in een ernstig tekort (13% in 1993). Dat is volgens OESO-berekeningen één van de slechtste cijfers van de hele geïndustrialiseerde wereld. Het volume van de intrestbetalingen groeit naar een Belgisch niveau: 27% van inkomsten van de centrale overheid. De Zweedse kroon gleed steil af, nadat ze in november '92 op zweven overschakelde. Ten opzichte van de Duitse mark is de kroon op één jaar tijd met 30% in waarde ver-

minderd.

Het gebeurt slechts bij uitzondering, maar Zweden heeft nu - op die grond - een rechtse regering. Maag en hart van de sociaal-democraten keren bij zo'n bestuur. Nochtans blijft die 'verschrikkelijke' Carl Bildt, Zwedens huidige premier, voor de werkloosheidsuitkeringen bijvoorbeeld zijn vinger houden op 80% van het laatste loon. De Zweedse welvaartsstaat is dan ook - het weze herhaald - meer dan een uitkeringsmechanisme; het is een houding, een ingesteldheid. Of zitten er een paar flinke adders onder het roze oppervlak? Is de 'derde weg' tussen kapitalisme en communisme, zoals het jarenlang voorgesteld is, meer 'geest dan fles', meer sociale hoop en verlangen dan werkelijkheid? Moet het Zweedse model bijgezet worden bij de "historische sociaal-democratische bezienswaardigheden", zoals niet-Zweedse liberalen volhouden? Boven alle twijfel verheven is dat Bildt, voorzitter van de Gematigde Partij (een eufemisme voor rechts), het zwaartepunt van het hervormingsproces een heel eind naar rechts wenst te verplaatsen. Zijn topadviseur Ehrenkrona looft de deugd van mededinging in gezondheidszorg en onderwijs die vooralsnog staatsmonopolies zijn. Als het van de liberalen afhangt, kiest Zweden allicht niet enkel een andere zender, maar meteen een andere golfrequentie.

Sociaal-democraten

Maar zover hoeft het niet te komen. Zeker is in elk geval dat de SAP (Sveriges Socialdemokratiske Arbetareparti) in september '94 de nationale verkiezingen wint. De peilingen geven de partij van Ingvar Carlsson aanhoudend tussen 48 en 53% van de stemmen. Dan krijgen we de architect van het bouwsel in de rol van verbouwer. Van een leien dakje zal de verbouwing niet lopen. De welvaartsstaat brokkelt immers af. Zal hij binnen afzienbare tijd nog beschutting kunnen bieden aan diegenen waarvoor hij gebouwd is? Of biedt een toekomstige economische heropleving nog ooit uitzicht op een herstel van wat eens was? Het antwoord zal ongetwijfeld halfweg tussen de liberale keuzen en de vroegere derde weg liggen. Dat komt niet noodzakelijk neer op een sociaal-democraat met het ene oog op de

zakjapanner en het andere op het gemoed.

Neen, net zo goed als alle linkse co-religieuzen wijst de Zweedse partijleiding op de kanker die het systeem aantast. Het is de werkloosheid. Eerder kwam de welvaartsbalans neer op "55% van de bevolking werkt en steunt de 45% die niet produktief is". Nu is de eerste wijzer teruggedrongen tot 48%. Dat levert onvoldoende rugsteun op voor de overige 52%. Het systeem botste zich een buil aan dat financieel plafond. Het sociaal-democratische codewoord voor het midden van de Zweedse jaren '90 is bijgevolg: tewerkstelling.

Hoe? Jawel: door wijzigingen aan te brengen in het genereuze pensioenstelsel van de overheid, door meer prikkels tot werken en vooral ook tot het scheppen van werkgelegenheid te voorzien. Tot op grote hoogte wordt het bekende systeem behouden. De wijsheid gebiedt het zichtbaarder en zelfstandiger te maken. Je moet het verband zien tussen wat je betaalt en wat je krijgt. Maar hoe pas je zoiets toe in een systeem waar de sociale uitgaven via fiscale weg geïnd worden? Met andere woorden: niet via bijdragen van werkgevers en werknemers.

De Zweedse sociaal-democraten krabben zich de slapen bij dit bijstellen van 'het paradijs'. Dit is alvast meer verkwikkend dan tot in den treure te herhalen dat het paradijs weer uitgesteld is (een Britse zucht).

Die derde weg, het is zoiets als het aloude Zweedse adagium in de buitenlandse politiek, de neutraliteit. Hoe definieert goede oude Van Dale het begrip "neutraal"? "Tot geen van twee tegenover elkaar staande (oorlogsvoerende) partijen behorende". Je wijst de keuze tussen Washington en Moskou af en je bent bereid daarvoor de prijs (met bijbehorende politieke weelde) te betalen. Dat was het, vroeger. Nu niet langer. Ineens hou je op - omwille van geopolitieke noodzaak - een degelijke, maar ietwat melige neutrale sociaal-democratie zijn. Het heeft geen zin meer blijk te geven van een gelijke mate van terughoudendheid ten opzichte van twee tegengestelde systemen. Alle zekeringen zijn bij één van de twee gesprongen. Twee is nu één in schakeringen. Er is geen (noodzakelijke) tweede meer om de neutraliteit zin en glans te geven. Zoiets levert een

copernicaanse omwenteling op. Als de wereld niet plat is, is zij zowaar rond. Als bondgenootschappen met lieden van buiten het o zo veilige noordse nest niet meer taboe zijn, zijn ze levensnoodzakelijk. De Zweedse politieke (en sociaal-economische) elite was het al snel over de hele lijn eens dat dan maar een (hechte) aansluiting moest gevonden worden bij de Europese Unie. Klein probleem: volgens een recente opiniepeiling spreekt 30% zich uit voor de toetreding tot de Europese Unie, 48% is tegen en 22% is nog steeds onbeslist. Bij de onbeslisten heeft een groot aantal het hoofd vol van folkloristische onderwerpen zoals de geliefde pruimtabak (gaat het volksvreemde Brussel dat echt verbieden?).

Maar de stap is gezet. Alleen met z'n 8 miljoen de waarheid in pacht hebben ("ik weet wat goed is voor jou"), neutraal zijn ten opzichte van iets wat niet meer is, het wekt buiten, maar nu ook binnen Zweden, enige lachlust op.

Hetzelfde is waar wanneer het over de economie gaat. Alleen, alles alleen proberen te doen met een resem moraliserende domineetrekjes (geruggesteund door de economische kracht van Volvo, Wallenberg, het bankimperium en de papierindustrie), het kan niet meer. Die deur is nu gesloten, dat is de nieuwe wereld. Wat nodig is, wat voor de hand ligt, is een sociaal-democratie van staten, een Gemeenschap. Daar, op dit qua methodiek totaal onontgonnen terrein, zijn de Zweedse sociaal-democraten nu op de tast. Ze hebben tien jaar na datum lering getrokken uit het faliekante *Mauroy-beleid* (*Franse nationale relance* politiek). Samen met de andere Europeanen, dat is de heldere keuze, qua economische (noem het tewerkstellings-) opties.

Het is duidelijk: hier zal niet zozeer een derde weg dan wel een en breed aanvaardbare ombuiging van de eerste weg moeten (her)ontdekt worden. De boom deugt, maar er zullen een

paar takken moeten gesnoeid worden om de groei van nieuwe toe te laten. De jongste aanwas uit de tweede helft van de jaren '80, was wat al te scheutig geweest, dat was de illusie van de krediet- en immobiliënboom die we tot in Brussel gevoeld hebben.

Samen dus. Tijdens het SAP-congres van 15 tot 21 september '93 drukte partijleider Carlsson het als volgt uit: "Ik ben er meer en meer van overtuigd dat Zweden alleen noch voor volledige tewerkstelling noch zelfs voor economische groei kan zorgen. We moeten samenwerken met andere landen wanneer het erop aankomt de meest wezenlijke problemen op te lossen. Ik ben het eens met Delors als hij beweert dat we de limiet bereikt hebben van de strategie van de kleine stappen. We hebben iets nieuws nodig, iets wat overlegd is, iets veel groter". Waarom? Eerst en vooral omdat voor Zweden uiteindelijk erg veel zal afhangen van de exportkansen voor zijn hoogwaardige, op specialisatie geënte produkten. Daartoe is voldoende koopkracht nodig bij de meest waarschijnlijke afnemers (de landen van de Europese Unie en de EFTA). Ten tweede omdat nu ook het fiere Zweden beseft dat het te klein is voor de grote problemen.

De Zweedse sociaal-democratie zoekt binnen de Europese Unie een dubbele kans op tewerkstelling. Ten eerste via een overlegde verlaging van de intrestvoeten, wat de overheids-schuld verlicht en een prikkel is voor private investeringen. Ten tweede via een indrukwekkend actieprogramma: investeringen in opleiding en training, in gelijke kansen voor man en vrouw, in betere openbare infrastructuur, in ecologische vernieuwing, in oost-westintegratie, in onderzoek en ontwikkeling, in regionale ontwikkeling en cohesie, in meer uitgebouwde tewerkstellings-diensten, en tenslotte in een nieuwe arbeidsorganisatie en meer flexibel werk.